

HVORECKÝ

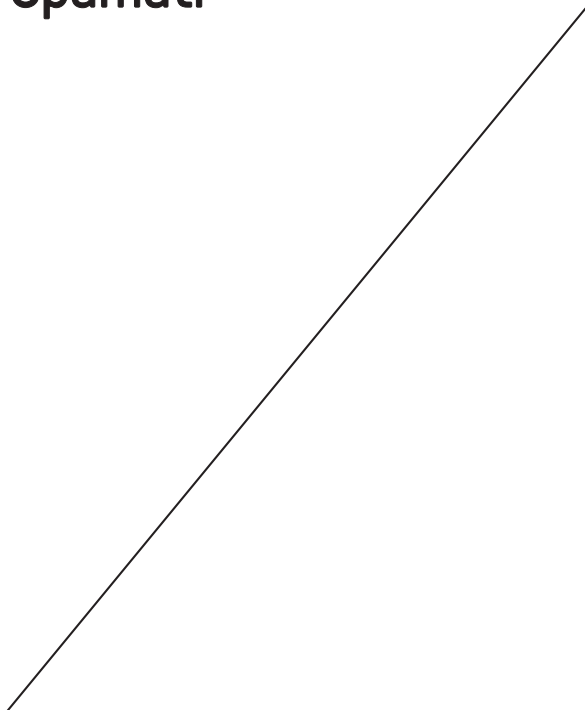
Spamäti

MARENČIN PT

Michal Hvorecký

Spamäti

MARENČIN PT

© Michal Hvorecký, 2013
© Marenčin PT, spol. s r. o., 2013
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk www.marencin.sk
Cover © Pavlína Morháčová, 2013
Photo © Peter Župník, 2013
Design © Katarína Marenčinová, 2013
375. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-8114-240-6

Narodil som sa koncom roka 1976 v Bratislave. Pochádzam z učiteľskej rodiny. Viacerí príbuzní vyučovali nemčinu, hudbu, biológiu aj ďalšie predmety a odbory. Stará mama a mama učili nepočujúce a nedoslýchavé deti, aj tety vzdelávali znevýhodnených. Vďaka tomu som v istom období vyrastal medzi nedoslýchavými, ktorých bolo v triede asi desať a bežne k nám chodievali aj domov. Niektorým učiteľka nahrádzala mamu. Aj otca.

Brat sa v Prahe venuje kognitívnej vede. Strýko Kamil Roško, trubkár, hrával v Slovenskej filharmónii a učil tri generácie trubkárov. Do Reduty ma už ako malého chlapca vodil cez zadný vchod, takže koncertné sály a nástroje som poznal od malička. A jeho synovia, moji bratran-ci, hrali na husle a na flautu. Aj mnohí ďalší príbuzní muzicírovali, niektorí aj profesionálne.

V detstve si sám seba predstavujem ako harddisk, do ktorého rôzni ľudia, blízki aj vzdialení, nahrávali svoje vedomosti aj znalosti a oboha-covali ma. Na univerzitu som šiel oveľa neskôr ako rovesníci. Rodičov tento prístup hneval, ale mne to umožnilo získať medzičasom celkom

iné skúsenosti. Dodnes nechápem, prečo je na Slovensku zvykom ísť v osemnástke na vysokú a v dvadsiatich troch do pracovného procesu.

Vystriedal som množstvo zamestnaní. Umýval som riady v reštaurácii. Predával v obchode. Lepil som plagáty pre rockový klub. Robil som reklamného textára. Organizoval som podujatia s alternatívnou i elektronickou hudbou aj kongresy firiem. Manažoval som turistické pobyty na dunajských lodiach.

Vyštudoval som estetiku v Nitre. Po depresívnej výučbe literatúry na strednej mi sloboda interpretovať pripadala ako zázrak. Na hodinách som počúval Mobyho aj Richarda Wagnera, čítal komiksy aj Balzaca, sledoval béčkové horory aj Viscontiho klasiku. A podrobne som sa doučil dejiny vizuálneho umenia, filmu, divadla a literatúry.

Dedo Jozef Hvorecký, ročník 1919, pochádzal z Bytče. Za Slovenského štátu vykonával odbojovú činnosť a ku koncu vojny sa skrýval v ilegality. Ekonómiu vyštudoval vo Viedni a na jeho diplome je nacistická orlica. Po bombardovaní mesta katedru presídlili do Záhrebu.

Dedo bol ľavičiar, komunista. Stal sa členom Zboru povereníkov, neskôr námestníkom plá-

novacích komisii v Bratislave a Prahe. Celý život sa venoval riešeniam hospodárskych problémov, napokon sa stal profesorom, až do vysokého veku učil. Dostal aj Rad práce. Napísal mnoho kníh a učebníc s názvami ako:

Aktuálne otázky teórie a praxe národohospodárskeho plánovania

Československo-Sovietska hospodárska spolupráca

Čo vieš o ZSSR?

Socialistické súťaženie – hlavný nástroj účasti sovietskych pracujúcich na rozvoji hospodárstva

Tvoj dedo bol červený! Máš v rodine komunistický káder! vyčítali mi ako tínedžerovi mnohí. Lenže mohol som za to?

Veľmi mi odľahlo, keď som ho nenašiel v zoznamoch agentov ŠTB. Tušil som, že tam nebude. Dedo bol pracant a poctivec. Úprimne veril v komunistickú utópiu, v spravodlivejší svet. Neznášal korupciu aj protekciu, nebral úplatky. Aj sa mu za to smiali, pretože kolegovia okolo neho bohatli, profitovali na rodinkárstve, stavali vily aj chaty, a on nemal skoro nič a ani mu to nechýbalo. Jeho vášňou boli knihy a poľovačky, alebo „poľovky“, ako im hovorieval. V pracovni vystavoval zbierku loveckých trofejí. Jeho pracovňa mi pripomínala skôr lesnícke múzeum ako pracovisko špičkového ľavicového ekonóma.

Keď som bol malý, aj som sa tých dvanásťorákov, diviakov a vypchatých bažantov a tetrovov bál, hlavne v noci, keď vrhali zvláštne tiene, posteľ škrípala, parkety vŕzgali a starý nábytok od tepla praskal.

Písal rukou alebo na stroji a za chrptom mal úžasnú knižnicu plnú nemeckých, ruských, českých a slovenských kníh, z ktorej som čerpal svoje prvé literárne znalosti. Spomínam si, že mal rád Kafku a Camusa a odporučil mi ich.

Od roku 1973 pracoval v Moskve ako ekonomický radca veľvyslanectva. Keď som sa tam osemnásťročný dostal, prekvapilo ma, koľko ľudí si naňho ešte pamätalo a chválili ho. Vraj pomohol inštitúciu hospodársky postaviť na nohy a zabezpečil rekonštrukciu objektu, v ktorom ambasáda sídli dodnes.

Nežnú revolúciu niesol ťažko. No boli aj takí, ktorí páchali samovraždy, aj v jeho susedstve. Dedo neveril v plánovanú privatizáciu. Odhadoval katastrofu. Zomrel však už roku 1990. Celý život bol nefajčiar, no skolila ho hrozná rakovina pľúc. Po jeho smrti som sa zosypal. Ani na pohreb som nedokázal ísť. Bol mi veľmi blízky. Vizualne sme sa podobali. Na fotkách z detstva vyzerám ako jeho dvojička.

Rád by som sa s ním dnes rozprával a veľa sa ho pýtal. Nakoľko prispel k tomu, že Československo patrilo v období Expo v Bruseli roku

1958 k lídrom v inováciách a rýchlo sa rozvíjalo? Čo naštartovalo ekonomiku v šesťdesiatych rokoch, keď sa aj vo svete hovorilo o našej tretej ceste? Ako vnímal úpadok krajiny po normalizácii a čoraz väčšiu stagnáciu v osemdesiatych rokoch? Musel si v knihách veľa vymýšľať, zamlčovať, klamať? Alebo nebodaj chcel?

Už mi neodpovie. Aspoň ho môžem čítať.

Dedo sa kamarátil s Alexandrom Dubčekom a lietal spolu s ním špeciálom do Prahy na Plánovací úrad. Dubčekovci boli susedmi mojich starých rodičov na Palisádoch.

O dvadsať rokov neskôr som ako malý chalan každé ráno na zastávke autobusu na Peknej ceste vídal Dubčeka, ako v lesníckej uniforme kráča do závodu v Malých Karpatoch. Mama mi vysvetlila, že to bol kedysi generálny tajomník. Nešlo mi to do hlavy. Prečo ho nikto nezdravil? Prečo každý odvracal zrak, keď ho zbadal?

Znechutilo ma, ako sa Robert Fico oháňal Dubčekom nad jeho hrobom. Mŕtvy sa už nemôže brániť, tak si z neho urobil novú modlu. Vraj je to jeho vzor. To ma rozosmialo. V čase, keď pán Fico začínal strmú komunistickú kariéru a smel dokonca cestovať na Maltu, režim, v ktorom si premiér dobre žil a ktorý dodnes obdivuje,

Dubčeka sústavne ponižoval a šikanoval – osobnosť, ktorú predtým uznával celý svet.

Dubček nepotreboval peniaze od goríl na gigantické reklamné kampane, pretože mal charizmu, a nehovoril populistické klamstvá, ale trúfol si povedať pravdu. Dubček chcel demokratický socializmus s ľudskou tvárou a veril v slobodu slova a silu kultúry. Fico stelesňuje mafiánsky štátny kapitalizmus, ktorý si želá poslušné masy otupené bulvárom, a ktorý prospieva iba úzkej skupine mocných. V hrobe na cintoríne v Slávičom údolí kosti hrkotali. To nič, len mŕtvy sa radšej chrbtom obrátili.

Otec vydal novú knihu. Vedeckú. O databázach. Má dva diely a dokopy vyše štyristo husto popísaných strán a je v nej aj hrba grafov a tabuliek. Pýtal som sa ho, koľká jeho knižka to je a odvetil, že nevie presne, asi dvadsiata druhá, ale možno aj dvadsiata piata. Už to nepočíta.

Je profesorom Vysokej školy manažmentu. Na rozdiel od slovenskej tradície nesedel celý život na jednej škole, odkiaľ by ho vyniesli až v truhle, ale pochodil ich po svete takmer dvadsať. Napísal skriptá, učebnice, príručky, stovky článkov aj náučné knihy pre deti a mládež. Skoro všetky sa týkali matematiky, počítačov a kybernetiky. Ako

jeden z prvých tvrdil, že Československo bude potrebovať počítače, ak sa chce rozvíjať ako moderná krajina. Lenže pred štyridsiatimi piatimi rokmi nikto nevedel, ako kompjúter vyzerá. Založil aj priekopnícky detský krúžok programovania, z ktorého vyrástli prví počítačoví fanatici a predchodcovia ITčkárov.

Otec vysvetľoval, že treba ísť do cudziny, ale nie do Sovietskeho zväzu, ale na západ. Párkrát smel vycestovať, ale povolenie sa získavalo nesmierne ťažko a zložito. Ešte aj naša domovníčka, ktorá nemala ani len maturitu, sa zaňho musela zaručiť. Ja, brat a mama sme zostávali doma pod dohľadom ako rukojemníci.

Keď sa vo Švajčiarsku zúčastnil na svojej prvej konferencii o pedagogickom využití počítačov, dali mu tak málo peňazí, že býval v stane v kempingu. Ráno si obliekol oblek a išiel medzi ostatných informatikov do sály, no hanbil sa priznať, kde nocoval. Neskôr sa dostal na štúdium do USA, kde sa okrem iných stretoch aj so spisovateľom Isaacom Asimovom.

Jeho nástupný plat asistenta na vysokej škole bol tisícsto československých korún. Keď sa stal docentom, tak mu plat „zvýšili“ tak, že mu odobrali osobný príplatok a túto sumu pridali k základu. Tak to chodilo – robotníci zarábali oveľa viac ako vedci. Vlastne tak to vo väčšine prípadov zostalo dodnes.

Aj otec vstúpil do strany. No nie z pragmatických kariérnych dôvodov. Chcel tam, iste aj s dávkou naivity, uplatniť svoje ľavicové kritické myslenie, akého sa v prestarnutej partaji našlo žalostne málo. Písal články hlavne do Nového slova, jedného z najlepších československých periodík, a mal pre ne aj veľa problémov, ako aj pre svoje odvážne vystúpenia na schôdzach. Mama mu to vyčítala, obávala sa o našu budúcnosť. Vedľa nášho bytu bol eštechácky, vedelo sa o tom, takže nás s bratom často nútila hovoriť potichu, a dodnes ma varuje, aby som o niektorých veciach nehovoril do telefónu. Už sa toho asi nezbaví.

Roku 1987 sa otec stal vedúcim Strediska pre tvorbu pedagogického softwaru, ktoré predstavovalo na tú dobu neuveriteľný počin. Uprostred reálneho socializmu vznikla na univerzite takmer súkromná firma, pokus o gulášovú verziu ekonomiky. Stredisko získalo na tie časy pozoruhodné technické vybavenie. Každý pracoval na počítači s farebným displejom. Mali vlastný skener a niekoľko tlačiarní, dokonca zrejme prvú farebnú ležrovú v Československu. Nebolo to štedrosťou Univerzity Komenského. Takmer na všetko si zarobili predajom vzdelávacieho softvéru (dobré si spomínam na revolučný program pre autoškoly) do Rakúska cez Podnik zahraničného obchodu, ktorý stredisko zdieral a jeho zamestnanci cho-

dili namiesto otca do Viedne vyjednávať, čo treba programovať a ako. Samozrejme, neboli odborníkmi, takže vznikali zbytočné nedorozumenia a zdržania. No časť príjmu zostávala tímu a za ňu sa nakupovalo vybavenie.

Len čo sa stredisko naplno rozbehlo, prišiel November 1989. Z tvorcu softvéru sa otec zmenil na revolucionára – jeho a kolegov na to predurčili tlačiarenské kapacity a ich schopnosť šíriť informácie spôsobom neporovnateľným so zvyškom republiky. Mnohí ho varovali, aby sa až tak neangažoval, pretože sa báli, že sa to ešte zvrtnie. Našťastie, mýlili sa. Prvé letáky VPN a časopisy ako Hlas kotolne sa tlačili v podzemných priestoroch Matfyzu. Prišli dlhé a vzrušujúce noci a napokon aj neopísateľná eufória a radosť.

Dnes prednáša po celom svete a diplomantov a doktorandov má od Bratislavy cez Liverpool a Guadeloupe až po Dubaj a Kapské mesto. Počty jeho absolventov sa už rátajú v tisíckach, programujú pre banky a poisťovne, tvoria aplikácie. Otec už za komunizmu prezieravo aj mňa učil angličtinu a v rodine sa pestovala nemčina.

Vždy, keď spolu niekam cestujeme a vystúpime z auta na opačnom konci republiky, do piatich minút ho osloví človek a prihovori sa mu ako jeho absolvent. Otec nikdy netuší, o koho ide, ale vždy sa autenticky zatvári, že loví v pa-

mäti, a potom zvolá, samozrejme, spomínam si, dobre vám to šlo, dúfam, že sa vám darí!

Neviem si na tomto svete predstaviť lepšieho otca. Byť synom matematika, ktorý sa stal profesorom informatiky je úžasné, bláznivé, niekedy šialené a vždy zábavné. Pri nedelňých obedoch sme sa nikdy nerozprávali o televíznom programe, ale o tom, kto čo prečítal, napísal alebo vypočítal.

Roku 1986 otec všetky rodinné úspory investoval do toho, aby do ČSSR nechal prepašovať Sinclair ZX Spectrum. To on ma ešte ako tínedžera presvedčil, že ak to myslím s písaním vážne, mal by som prejsť na počítač a naučiť sa strojopis.

Keď mal šesťdesiatštyri rokov, založil si blog a pravidelne píše o tom, prečo treba školstvo a vedu radikálne reformovať, lebo inak to môžeme v tomto štáte zabaliť.

Nová kniha určite nebude jeho posledná. Všetmožno sa snažím, aby som nášmu spoločnému priezvisku neurobil hanbu. Som vďačný a šťastný, že mám takú rodinu. Hoci to neviem matematicky dokázať, mám svojho otca rád.

Mama odišla zo školstva po vyše tridsiatich rokoch učenia. Už toho mala dosť. Sklamal ju aj

vývoj štrajku, ktorý sa začal sľubne, ale opäť sa skončil dostratena. Z ministerstva školám odkázali, že štrajkovať smú, ale iba vnútri v budovách, len nech nejdú na ulicu. Nielenže sa platy nezvýšili, ale školy nakoniec dostali ešte menej a mnohé museli škrtiť pracovné miesta aj odmeny. Mama v poslednom polroku nemala v triede už ani farebné kriedy. Na jednej z najlepších bratislavských škôl musela vystačiť s bielou.

Tu je jadro toho, kam dospela slovenská spoločnosť. Sústavné kradnutie a klamanie, tento systém, oberá ľudí o civilizáciu, o základné veci, na ktoré boli už dve generácie zvyknutí a považovali ich za samozrejmé. Postupuje to, rozmáha sa to a netuším, kde sa to skončí. Vo viacerých školách sedia žiaci v zime v bundách a kabátoch, lebo sa nekúri. Vôbec by ma neprekvapilo, keby sa onedlho čítalo pri sviečkach.

Mama zarábala menej ako žeriavnička alebo brusička. Jej výplata bola o tretinu nižšia ako priemerná mzda. Vyše dvadsať rokov jej plat reálne klesal. Jej českí kolegovia zarobili za rovnakú prácu o polovicu viac. Pri odmeňovaní sa vždy uprednostnili vojaci a policajti s vysvetlením, že sú silovými zložkami. Akoby učitelia nijakú silu nepredstavovali.

Ak by som dnes dal dieťa do školy, pravdepodobne ho bude učiť tá istá učiteľka ako mňa pred dvadsiatimi aj viac rokmi.

Krátko pred definitívnym odchodom mi šokovaná mama oznámila, že do školy telefonovali z ministerstva: žiaci pôjdu povinne vítať ruského prezidenta na Slavín. Tak už aj toto sa vrátilo.

Ako malý chlapec som chodieval rodičom do stánku na sídlisku Krasňany kupovať noviny. Vedel som, že denník bude každé ráno plný dobrých správ. Čo sa zasa v štáte podarilo, kde sa čo vybuďovalo a ako sa to všetkým páči, ako sa plán plní na stodvadsať percent, kde sa dá po prospešnej práci oddychovať, aké úspechy sa opäť dosiahli v kultúre, športe a vo vede. Ešte aj počasie hlásili takmer vždy pekné.

No zároveň som už ako dieťa vedel, že skoro všetko sú lži. Informácie vyznievali pri pohľade okolo seba tak absurdne, že si protiklad medzi propagandou a realitou uvedomoval aj školák.

Raz som stál v dlhom rade pre kioskom a robotník v montérkach zvolal na predavačku: „Jedno Klamstvo si prosím!“ Obdivoval som jeho odvahu. Nastal rozruch, no pani nezaváhala a podala mu cez okienko Pravdu.

Dnes sú noviny plné zlých správ a katastrofických prognóz. Kedysi sa prehnane vychvaľovalo, dnes sa príliš straší. Nežijem v bohvieako spravodlivom systéme, ale aj v ten najhorší deň

roka si hovorím, že je to oveľa lepšie ako pred revolúciou.

Ako dieťa som 29. august často trávil v Banskej Bystrici, pretože neďaleko Starých Hôr sme mali chalupu. Už niekoľko dní pred oslavami SNP sa mesto bleskovo skrášľovalo. Nasadili sa stromy, no nie malé, ale hotové celé kmene aj s listnatými korunami, a do dlhých radov, ktoré sa tiahli až do centra, a ráno po oslavách sa zasa vytrhali a odviezli nevedno kam. Fungovanie minulého režimu v skratke.

Riaditeľ Bratislavského konzervatória sa bál, že môj osemnásťročný bratranec a jeho dvaja spolužiaci pôjdu 25. marca 1988 na Sviečkovú demonštráciu na Hviezdoslavovo námestie, preto ich poobede zamkol v telocvični. Šikanovanie mladých sa dialo bežne. Stačilo, že študenti viedli kritické reči. Navyše strýko podpísal petíciu Několik vět, za čo ho na druhý deň vyhodili z Vysokej školy múzických umení, kde učil. Ten istý človek, ktorý mu dal okamžitú výpoveď, mi o dvadsať rokov neskôr rozprával, ako za minulého režimu trpel a ako bojoval proti totalite.

Od detstva sa to na mňa valilo. Všetky tie traumy a rozpory identity a dejín, tie slovenské protiklady, kde sa v jednej rodine stretli gardista s komunistom, teta v Amerike, ktorá nenávidela černochova a eštabák, ktorý sa stal mečiaristom, kde si zväzáčka zobrala utajeného hejslováka

a alkoholik sa dal dokopy s karieristkou. A na veľkých rodinných oslavách sa to vždy o polnoci vyplavilo na povrch a ja som nevedel čo s tým, tak som sa vždy niekam zašiel a písal som o tom, čo sa okolo mňa deje a hovorí, aby som to nejakو spracoval a vydržal, a čítal som jednu knihu za druhou.

Keď som si v novinách prečítal správu o tom, že matematikár Milan M. opäť zneužíval chlapcov, tentoraz štyroch, vedel som, že ma čaká bezsená noc. Hlboko vo mne sa znova otvorila čierna priepasť, v ktorej sa zážitky s týmto mužom premietajú ako v perverznej platónskej jaskyni. Ani po toľkých rokoch sa to nedá zastaviť.

Zízal som do tmy okolo seba i v sebe a myslel som na tých jedenásť, dvanásť a trinásťročných chalanov. Bolo mi ich sakramentsky ľúto. Dokázal som si živo predstaviť, ako sa cítia a čo ich asi čaká. Len vďaka viacerým náhodám som neskončil ako oni.

Mal som jedenásť. Po štyroch rokoch na bratislavskej Základnej škole na Hubeného ulici som nastúpil na osemročné gymnázium na ulici Červeneј armády, dnešnej Grösslingovej. Milan M. bol tri roky mojím triednym profesorom. Patril som medzi chlapcov, ktorých miloval. A aby to

nadobudlo pôdorys gréckej tragédie, jeho mladšia dcéra bola moja spolužiačka a jej staršia sestra chodila o ročník vyššie. Konštelácia ako od Božského Markíza.

Nebude to prvý raz, čo Milan M. pôjde za pedofíliu s veľkou pravdepodobnosťou na niekoľko rokov do väzenia. Teraz má už vyše sedemdesiat, takže to azda bude naposledy. Sedel trikrát, naposledy roku 2007 s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu päť rokov, ten autor hravých matematických učebníc a zbierok roztomilých príkladov, ktoré si môžete kúpiť na webe. Súd mu už niekoľkokrát uložil ochranné sexuologické liečenie ambulantnou formou, ale nepomohlo. Prikázali mu brať lieky, ale on na to kašlal, a nikto ho nekontroloval ani netrestal. Toto je láska na celý život. Slovensko títo páni považujú za raj na zemi.

Aj mňa kvôli Milanovi M. na jar 1989 vyšetrovali. Dvojica policajtov chcela jeho prvý škandalózný prípad z pionierskeho tábora vyšetriť a zároveň utuľtať, pretože sexuálne zločiny v reálnom socializme akože neexistovali. Pri výsluchu ma z nepochopiteľných dôvodov nútili, aby som im na lístky písal a nahlas vyslovoval, ako nazývam to, čo mám medzi nohami. Neuspokojili sa, kým som nepoužil najvulgárnejší výraz.

V lavici si toho Milan ku mne i k niekoľkým iným spolužiakom dovoľoval dosť, ale predsa len